

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

I. Dumitriu-Snagov, LE SAINT-SIÈGE ET LA ROUMANIE MODERNE 1866-1914. Roma, Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1989, XXVI + 1026 p.

Ion Dumitriu-Snagov a realizat o nouă lucrare de marcantă importanță într-un domeniu al cercetării în care s-a specializat în ultimul deceniu, cel al relațiilor Sfintului Scaun cu România și al reflectării problematicei românești la Vatican. Studiile sale în această direcție, întemeiate pe bogatele izvoare arhivistice ale Romei papale, au o încărcătură deosebită de informație și inedit. Continuând volumul *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne 1850—1866* (Roma, 1982), lucrarea analizată se referă la același cadru tematic, îmbrățișând o largă etapă cronologică, de o jumătate de veac, cea a domniei lui Carol I al României. Un amplu studiu — de fapt o adevărată carte — este urmat de reproducerea integrală a 340 de documente, precedate de ample regeste, această anexă însumând peste 700 de pagini.

Atât în studiu, cit și în interesantele documente ale volumului, cititorului îi sînt înfățișate aspecte dintre cele mai de seamă ale istoriei națiunii române în perioada dată. Alcătuirea ori întregirea, ca și funcționarea ierarhiei catolice în statul român, greco-catolicii români, relațiile româno-ungare reflectate pe tărîmul activității Bisericii, contacte și divergențe între catolici și ortodocși, Sfîntul Scaun și obiectivele naționale fundamentale ale românilor, relațiile dintre Vatican și dinastia de Hohenzollern din România sînt numai unele dintre variatele probleme ori aspecte abordate în volum.

Negocierile în vederea constituirii ierarhiei catolice în România s-au intensificat după dobîndirea de către statul român a statutului de independență. Episcopul Paoli — considerat a fi un „apostol al României” — a avut în această privință o activitate susținută, el purtînd convorbiri cu Mihail Kogălniceanu și cu Vasile Boerescu, sucesiv, miniștri de externe români, în 1878 și 1879. Negocierile au continuat la Viena, între Ioan Bălăceanu, ministru plenipotențiar al României, și reprezentantul Sfîntului Scaun, cardinalul L. Iacobini (cu care, în august 1880, Carol I a avut și el o întrevedere). În aceste negocieri, partea română — evidențînd preocupările pentru sensurile politice și pentru apărarea neatîrnării țării — ar fi dorit încheierea unui concordat

și a pretins, de asemenea, „acordul confidențial” al suveranului României la numirea ierarhilor catolici de către papă în țara sa. La 27 aprilie 1883, a fost creată arhiepiscopia de București și la 9 mai, în același an, titularul ei a fost desemnat Paoli: un an mai tirziu, era numit ca titular la Iași episcopul Camilli. În vara 1886, au avut loc noi discuții între ministrul Cultelor, D.A.Sturdza, și arhiepiscopul Paul Palma (care-l înlocuise pe Paoli, decedat la 27 martie 1885), în vederea încheierii unui concordat, în România urmînd să ființeze o arhiepiscopie la București și cîte o episcopie la Iași și la Galați. Planul n-a putut fi realizat, cu toate că și I.C. Brătianu se pronunțase public în favoarea sa, datorită unor împotriviri interne și a opoziției Rusiei (care, grijulie a nu ceda teren Sfîntului Scaun, a mers pînă acolo încît a oferit 15 milioane României pentru a nu încheia acordul!). Autorul prezintă arhiepiscopia catolică ai Bucureștilor, pînă în preajma primului război mondial, insistînd mai ales asupra prelaților elvețieni, care s-au succedat în fruntea arhiepiscopiei începînd cu ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, ceea ce, cum el evidențiază, a contribuit „să acrediteze ideea că Biserica catolică era o Biserică a străinilor” (p. 144). I. Dumitriu-Snagov acordă o atenție îndrituită lui Netzhammer, nu numai datorită păstoriei sale îndelungate, ci și datorită poziției sale față de România, a interesului său față de trecutul istoric al țării, ca și a apropierii sale de regele Carol I și a deschiderii sale față de problematica românească.

Chestiunea uniților transilvani reprezintă și ea o componentă însemnată a volumului. Sînt înfățișate cititorului locul Bisericii greco-catolice transilvane în lumea catolică, poziția eronată și superficială deținută în această privință de Ioan Baptist Pitra, care nu s-a arătat capabil să înțeleagă deosebirile dintre uniții români și cei slavi, a exagerat influența exercitată de Constantinopol asupra greco-catolicilor români și a apreciat simplist și denigrator chiar populația română. Criticile adresate Blajului în 1858 ori în 1869 de reprezentanții Romei papale, neînțelegerea dorinței uniților români de a-și apăra identitatea, cesiunile față de

acțiunile de maghiarizare ale ierarhiei catolice ungare sînt prezentate și, mai ales, documentate pe larg. În preajma primului război mondial, constituirea diecezei de Hajdudorog — sancționată prin bula papală din 8 iunie 1912 — și supunerea prin aceasta a 83 de parohii ale episcopatelor greco-catolice românești sistemului liturgic maghiar au reprezentat un moment culminant al unei atitudini de neînțelegere a cercurilor decizionale ale Vaticanului, în epoca dată, față de problema atât de delicată a existenței precare a românilor în cadrul monarhiei dualiste.

Dar volumul mai dezvăluie că Sfîntul Scaun a încercat, cel puțin din vreme în vreme, să frîneze expansiunea ungară, să oprească acțiunile unor prelați, care — cum remarcă autorul — „s-au dovedit a fi mai mult kossuthieni decît slujitori ai Bisericii”. Acțiunile destabilizatoare ale ierarhiei catolice ungare împotriva greco-catolicilor români au fost limitate, cel puțin în parte. Aceste acțiuni au depășit, de altfel, hotarele monarhiei austro-ungare, ele înregistrîndu-se și în România, mai ales în Moldova, unde unii prelați catolici au întreținut strînse relații cu ierarhia din Ungaria și au favorizat țelurile acesteia, încurajînd activitatea Societății Sf. Ladislau (de care a fost legat și arhiepiscopul Xavier Hornstein de la București). Rezervele Sfîntului Scaun față de acțiunile și inițiativele unor prelați de acest tip au fost încurajate și de opiniile transmise de alții. În 1868, episcopul Pluym raporta din București că „aici toată lumea ... este de acord că independența trebuie proclamată” (doc. 6, p. 245) și, un an mai tîrziu, tot el constata că „aici toată lumea fîrtește la Transilvania” (doc. 13, p. 256).

O parte a documentelor din volum furnizează importante informații privind relațiile dinastiei de Hohenzollern din România cu Sfîntul Scaun. Volumul dezvăluie presiunile constante, neîntreprupte, la care a fost supus Carol I, dar indirect dezvăluie și rezistența acestuia în a-și respecta angajamentele luate față de români. Aducerea principelui catolic în România a fost văzută favorabil de Sfîntul Scaun, care a nutrit inițial și gîndurile expansiunii catolicismului în România cu sprijinul noului domnitor. În realitate, deși Carol I a sprijinit într-o oarecare măsură Biserica catolică, el n-a făcut-o în dauna Bisericii naționale ortodoxe și, totodată, nu a acceptat să se subordoneze în noua sa calitate Romei. Căsătoria sa cu o principesă protestantă a ridicat o primă problemă, care era complicată și prin stipulațiile firești ale Constituției din 1866, prin care se hotărîa ca urmașii domnitorului să îmbrățișeze confesiunea ortodoxă. Din 1869, în con-

secință, obstrucțiile canonice au stăt în calea unei desfășurări fără asperități a relațiilor dinastiei cu Sfîntul Scaun. Cînd, în 1881, a fost proclamat regatul, reprezentanții Bisericii catolice n-au fost prezenți, deoarece serviciul religios ce a avut loc a fost ortodox; dar, peste puțin timp, noul statut al dinastiei din România a fost recunoscut și de Vatican. În mai multe rînduri, îi vor fi aduse lui Carol I învinuiri — nedrepte — de „anticatolicitate”; între alții, episcopul Camilli i-a adus astfel de acuzații în aprilie 1884 (p. 146). În 1892, prînzul moștenitor a suferit și el aceleași rigori, cînd a hotărît să realizeze o căsătorie cu o principesă protestantă! Singurul copil al regelui Carol — principesa Maria — încetase din viață în primul deceniu al domniei acestuia, dar căsătoria principelui Ferdinand a ridicat din nou cu acuitate chestiunea confesiunii copiilor ce urma să-i aibă și a creșterii lor. Sfîntul Scaun nu a acceptat necesitatea în care se găsea principele — ca și unchiul său, regele — de a respecta Constituția și simțămîntele religioase ale marei majorități a poporului său și, în consecință, a exercitat repetate presiuni asupra familiei regale. Deși între arhiepiscopul Netzhhammer și Carol I au existat strînse legături, aceasta n-a împiedicat pe cel dintîi să-l preseze pe bătrînul monarh în problemele relațiilor dinastiei cu Biserica catolică. Oricum, la 27 noiembrie 1914, papa Benedict XV a transmis noului rege Ferdinand binecuvîntările sale. Presiunile n-au însemnat o rupere a punților, ci doar o manifestare a unor pretenții la care nu se renunța!

Volumul ne înfățișează și relațiile dintre Biserica catolică și cea ortodoxă, ultima, Biserica majoritară și tradițională a românilor. O confruntare latentă între catolicism și ortodoxie se constată repetat cu intensități variate, lucru în parte datorat și neînțelegerii depline a locului și funcțiilor Bisericii ortodoxe în România, mai ales în condițiile proclamării autocefaliei ei față de Constantinopol — vezi Legoa organică din 1872! — și a creșterii rolului ei în Transilvania, unde, în 1864, Andrei Șaguna a devenit mitropolit și, în 1869, a fost adoptat Statutul organic. Au existat și polemici — al căror purtător de cuvînt principal din partea ortodoxă a fost episcopul Melchisedec Ștefănescu —, dar și relații de apropiere, punîndu-se chiar problema trecerii mitropolitului Calinic Miculescu, pe patul de moarte, la catolicism! Oricum, cele două Biserici au coexistat în spațiile românești, fiecare înregistrînd pe plan organizatoric evidente consolidări.

Citeva îndreptări minore: a se înlocui *puissants* européens prin *puissances* européennes (p. 22, rîndul ultim al textului); Al. I. Cuza a fost exilat la Viena și Florența: el a fost detronat și ca urmare a părăsit țara cu dorință evidentă a revenirii, dar n-a fost exilat cu o destinație precisă (p. 61 nota 1); în problema evreilor ar trebui utilitată și lucrarea lui Carol Iancu, *Les Juifs en Roumanie (1866—1919)*, Aix en, Provence, 1978; a se corecta data — la p. 92 r. 24 — 3/15 și nu 2/15 noiembrie! Neîndoielnice că aceste mărunte observații, menite a folosi la o ediție nouă, nu diminuează valoarea lucrării.

Prin noua sa carte, I. Dumitriu-Snagov a adus o importantă contribuție istoriografică. Volumul său a pus în circulație un bogat ansamblu de documente menit a întregi imaginea României în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Arhivele Vaticanului se dezvăluie încă odată a fi deținătoarele unor adevărate comori de informație și autorul are meritul de a le fi descoperit și de a le fi pus la îndemîna specialiștilor.

DAN BERINDEI

Records Management Quarterly, vol. 22, nr. 1-4/1988

Publicistica arhivistică nord-americană, atît de diversă și de dinamică, ne oferă o dată în plus, posibilitatea de a prezenta o amănunțită de idei noi și unele aplicații deosebite în materie: Trimestrialul editat de Asociația Administratorilor și Managerilor de Arhive, organizație profesională ce reunește profesioniști din întreprinderi sau instituții care acoperă întreaga gamă a ramurilor de activitate atît în SUA, citiși în alte țări, mai ales de limbă engleză, de pe toate continentele.

Dintru început, trebuie subliniat aportul deosebit în economia revistei a relatărilor referitoare la relația informatică-arhivistică. Este de-a dreptul impresionant! Titluri ca: *Tendințe viitoare de sistemele informatice bazate pe computere*,¹ *O introducere în administrarea resurselor informatice*² ar trebui să dea de gîndit colegilor noștri, aplicațiile descrise, putînd oricînd să ofere

soluții pentru probleme proprii Arhivelor românești. Pentru detalieri, citeva articole: *Alegerea unui program pentru administrarea documentelor*³, de James V. Daries, accentuează faptul că, odată luată decizia de a instala un sistem computerizat pentru administrarea documentelor, rămîne un număr de întrebări la care trebuie răspuns înainte ca munca de transformare dintr-un sistem manual curent să poată începe. Trebuie avute în vedere deciziile preliminare, după ce a fost justificat costul și alese căile celui mai bun program pentru nevoile specifice ale administratorului de arhivă respectiv.

Planificarea în caz de dezastru pentru documentele informatice⁴, este titlul sub care, o dată mai mult, se afirmă, într-o întreprindere, costurile majore ale implementării unui proces de prelucrare automată a datelor. Nereușita în a avea un plan în caz de dezastru pentru documentele informatice poate duce la faliment. Sint tratate cele patru domenii pe care le-ar include un asemenea plan: analiza costurilor, o trecere în revistă a opțiunilor pentru amplasări alternative, un plan de acțiune, precum și testarea și menținerea sistemului. Sint luate în considerare avantajele și dezavantajele, ca și echipamentele necesare pentru repunerea în funcțiune a centrului de date.

Tot despre un plan de pregătire, evitarea și recuperarea în caz de dezastru apar altele pări în articolul *Supraviețuire într-un mediu computerizat — abordarea sinergică*⁵.

Vom continua cu citeva idei, poate mai apropiate nouă, arhivisticii românești a momentului actual, fără a nega o clipă importanța informatizării, oportunitate pe care am afirmat-o implicit mai sus.

Deși se referă la modul de arhivare la nivel de întreprindere, Julian L. Mums, în *Principii generale pentru administrarea dosarelor*⁶, poate trezi interes pentru noi prin enumerarea unui întreg sir de principii și operațiuni considerate necesare în acest proces.

² James V. Daries, *Choosing Records Management Software*, nr. 3, p. 3—11.

⁴ Brett J. Balon, H. Wayne Gardner, *Disaster Planning for Electronic Records*, nr. 3, p. 20—25, 30.

⁵ Janet C. Whitehead, DiAnn Conyers, *Survival in a Computer Environment — The Synergistic Approach*, nr. 1, p. 8—14.

⁶ Julian L. Mums, *An Outline for the Files Control*, nr. 1, p. 18—24.

¹ David (Chi Chung) Yen, Hung-Lian Tang, *Future Trends of Computer-Based Information System*, nr. 4, p. 12—19.

² Mark Langemo, *An Introduction to Information Resource Management*, nr. 4, p. 26—28.

Actualitatea problematicei abordate ne-a determinat să ne oprim cu mai multe amănunte la articolul *Luarea deciziilor referitoare la păstrarea documentelor — consideratii teoretice și practice*⁷. Autorul formulează principiile și conceptele care — în opinia sa — ar trebui să fie folosite atunci când se iau decizii în vederea păstrării unor categorii de documente. Studiul are funcția de punct de plecare în ajutorul profesionaliștilor Arhivelor la luarea deciziilor referitoare la păstrarea documentelor valabile atât din perspectivă legală, cit și financiară. Concepte ale evaluării și analizei beneficiilor (riscurilor) costului sînt prezentate ca bază teoretică pentru actul decizional. Ca o concluzie, sînt formulate cinci principii:

1. Evită orice sindrom de contingentare. Un program de păstrare a documentelor nu poate și nu ar trebui să fie desemnat să acomodeze orice nevoi de informații în orice perioadă viitoare, oricît de îndepărtată ar putea fi această posibilitate.

2. Informațiile ar trebui să fie păstrate dacă există o posibilitate rezonabilă că vor fi necesare undeva în viitor pentru a susține vreați obiectiv legitim, legal sau financiar, iar consecințele lipsei lor, la informațiilor, ar fi substanțiale.

3. Politicile privitoare la păstrarea documentelor ar trebui să fie, în general, conservatoare, în sensul ca ele să nu expună creatorul unui grad de risc greu de estimat. Dacă singurul beneficiu al unei perioade scurte de păstrare este economia de spațiu, un grad mare de risc nu este, în mod obișnuit, justificat pentru a atinge această răsplătă.

4. Cel care iau decizii referitoare la păstrare trebuie să se gîndească la faptul că prezența sau absența informațiilor poate fi atât păgubitoare, cit și de ajutor unui creator, deinde de specificul legal și financiar al unor evenimente neprevăzute care pot surveni oricînd la viața creatorului de arhivă. Sînt dificil de prevăzut cu certitudine circumstanțele acestor intimplări. Deci, cea mai bună cale de a diminua riscurile este aceea de a lua măsuri impotriva îndepărtării sistematice imediat după expirarea valorii lor pentru scopuri legale și financiare.

5. O perioadă de păstrare este mai corectă dacă este bazată pe un consens profesional al opiniilor și persoanelor celor mai avizate în legătură cu valoarea informațiilor și

cu costurile, riscurile și beneficiile unei selecționări după perioade de timp variabile.

Se observă că unele dintre principiile expuse sînt în conflict cu altele. Important este ca cei dintre noi care iau decizii privitoare la păstrarea documentelor să rezolve dilema și să răspundă cerinței de a le împăca în așa fel încît să rezulte hotărîri valoroase.

Pentru că se leagă direct de selecționare, printr-o anumită măsură, vom continua cu citirea articole de interes particular.

*Criza liniștită din Arhivele de Stat*⁸, așa numește H.P. Lowell starea actuală a Arhivelor nord-americane. Cele mai multe nu au planuri adecvate sau resurse pentru a proteja materialele ce le dețin în fața deteriorării fizice. Un studiu pe termen lung realizat recent a ajuns la concluzia că nevoia de a face față amenințării condițiilor precare de păstrare este atât critică, cit și imediată. Dacă pericolul nu va fi îndepărtat, multe documente de valoare pentru americani „se vor prăbuși, cu adevărat în praf”.

*Eliberarea de monstrul celor 4 D*⁹ este o referire la păstrarea „documentelor economice inactive” la un loc cu cele care se păstrează permanent. Cîteva metode raționale și necostisitoare — inclusiv termene de păstrare diferențiate și microfilmarea — au fost dezvoltate pentru îndeplinirea acestei sarcini primare a administrării documentelor. Dar metodele pot fi deformate prin răspunsuri naționale sau emoționale în fața grămezilor de hirtie murdară pe care ele trebuie să le curțe.

M.A. Cribbs, în articolul *Conservarea fotografică — o actualizare*¹⁰, rezultat al unei cercetări realizate de Jet Propulsion Laboratory, California Institute of Technology, sub contract cu NASA, susține că, în ciuda faptului că mediul fotografic este instabil prin natură sa, conservatorii pot avea succes în încetinirea degradării lui inevitabile. În acest efort, administratorii colecțiilor trebuie să aibă în vedere cele mai potrivite condiții de mediu în care depozitează clișee și negative. Analiza deinde de resursele financiare, factorii de mediu și de utilizarea pe care o va avea colecția.

⁸ Howard P. Lowell, *The Quiet Crisis in State Archives*, nr. 2, p. 23—27.

⁹ Robert L. Sanders, *Escape from the 4-D Monster (Dirty Disgusting Document Disposition)* = Aranjarea documentelor dezgustătoare și murdare, nr. 3, p. 12—16.

¹⁰ Margaret A. Cribbs, *Photographic Conservation — An Update*, nr. 3, p. 17—19.

⁷ David O. Stephens, *Making Records Retention Decisions: Practical and Theoretical Considerations*, nr. 1, p. 3—7.

Preocuparea pentru simplificarea formulărilor, deci a dinamicii cantității de hirtie necesare, face obiectul preocupării lui D.S. Skupsky, în *Motivații operaționale și legale pentru eliminarea formularului „Autorizație de distrugere”*¹¹, propunere ce ar putea fi luată în considerare și de Arhivele românești. Colegul nostru american susține că un program de păstrare a documentelor pune la îndemna administratorului de arhivă autorizația de distrugere a documentelor odată ce termenul de păstrare a fost depășit. Autorizația de selecționare, cum i-am spune noi, folosită de multe organizații, este un document în plus atât timp cât ea reautorizează distrugerea documentelor deja aprobată de „lista de păstrare” (indicatorul termenelor de păstrare). Formularul „Autorizației de distrugere” ar putea fi eliminat în condiții de siguranță ori, pentru cei mai conservatori, poate fi înlocuit cu un formular „Anunț de distrugere” (selecționare).

Un studiu deosebit ne-a atras atenția în mod special: *Administrarea documentelor și natura umană*¹². Este punctul de vedere al specialistului față de cei care creează documente, dar noi credem că relația poate fi extinsă, cel puțin în ceea ce ne privește, la raportul arhiviști — creatori, dar mai ales păstrători de arhivă de la diferite organizații. În rezumat, autoarea afirmă că „practici mai slabe ale administrării documentelor, cum ar fi birouri inundate de dosare, sisteme dependente de persoane, formulare excesive și așa mai departe pot fi cauza rapidel transformări a celor care lucrează cu documentele în sensul unui cinism față de cei care creează și folosesc documentele. Odată ce își dau seama că națura umană duce la practici arhivis-

tice de calitate precară, în primul rând, ei vor fi în stare să aibe legătură cu oamenii într-o manieră neamenințătoare. Sînt tehnici și atitudini specifice pe care profesioniștii documentelor le pot adopta atât în vederea planificării unor sisteme adecvate, cît și pentru a cîștiga respectul și susținerea celor care folosesc documentele”.

Poate nu este inutil un citat din capitoul intitulat „Răul necesar sau binele necesar”, pentru a sublinia un aspect deloc neglijat în intervențiile pe care arhivistul le face în diferite împrejurări: „puteți începe să înțelegeți de ce întîlniți situații tipice care vă exasperează. Acum, că apreciați de unde vine administrarea slabă a documentelor; veți fi capabil să tratați aspectele umane mai eficient. Obiectivul dumneavoastră este de a proiecta sisteme informaționale pentru a pune la îndemna angajaților informații interne corecte în timpul cerut. De aceea, odată ce înțelegeți că oamenii sînt impresionați de documente; că ei nu sînt prea ocupați; că ei lucrează sub iluzia permanenței; că sînt proprietarii documentelor; că lor le lipsește o perspectivă largă a sistemului, veți munci într-o manieră obiectivă, neamenințătoare. Cîteva tehnici sînt de a respecta indivizii, să nu presupuneți nimic și să permiteți ca cei care folosesc documentele să aducă informații. Veți descoperi desigur alte tehnici personale de care vor beneficia sistemele de administrare a documentelor pentru că nu alocați energie frustrării cu care vă întîlniți”.

Înainte de încheiere, cu titlul, poate, de curiozitate, am extras din nr. 3 (p. 49—67) al revistei cîteva date despre instituțiile școlare nord-americane care asigură cursuri la zi sau prin corespondență pentru cei ce doresc să se specializeze în administrarea documentelor. Există 192 de colegii și universități — 176 în SUA și 16 în Canada — care, pe durata unui semestru sau mai mult, oferă astfel de cursuri.

ALEXANDRU NASTOVICI

¹¹ Donald S. Skupsky, *Legal and Operational Reasons for Eliminating the „Authorization for Destruction” Form*, nr. 1, p. 26, 124, 146.

¹² Patricia B. Daum, *Records Management and Human Nature*, nr. 4, p. 29—37, 49.